

A hazai genealógia múltja és jelene

„Él a magyar, áll Buda még”

Dr. Harmath Arisztid, Budapest

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság elnöke

Korunk legnépszerűbb kulturális szenvedélye a legelterjedtebb hobbi, vagy nevezzük bármi másként ezt a tudományt, a genealógia. Noha e fenti megállapítás a fejlett országokra vonatkozik, de senki ne gondolja, hogy alacsonyabb kultúrájú, szegényebb, netán primitív társadalmakban ez nem ismert. Köztudott, hogy Ázsia népei közt mindmáig jelen van a sámánizmus, amely nem csupán afféle szellemidézés, hanem kifejezetten az ősökhez fűződő kapcsolat, azok segítségéhez való folyamodás.

Ugyanez vonatkozik Afrika természeti életformában élő törzseire is. De a példák ezzel nem fogytak el, a maorik vagy a pápuák ma is minden fontosabb kérdésben őseikhez fordulnak, miközben már ismerik a jelenkor technikájának egyes elemeit is.

Egyiptom, Róma, Japán hajdani életében az ősök kultusza nem csak a családok mindennapjában, hanem akár az ország irányításában is szerepet kapott. A rómaiak oltárt emeltek otthonaikban elődeiknek, falra függesztett kerámia vagy kőanyagú álarcokkal, domborművekkel jelképezve őket. Sőt osztályba is sorolták szellemeiket, amazok tulajdonságai, jellemei szerint, így a jámbor ősöket penateseknek, lareseknek nevezték, de nem hiányoztak a kísértetforma lemuresek sőt a kifejezetten gonosz démonok, a larvaék szimbólumai sem. Róma közéletében egyébként is meghatározó szerepe volt a természeti illetve túlvilági jelenségeknek, melyeket az augurok, haruspexek és estipexek értelmeztek jóslataik formájában.

Most azonban vessünk egy pillantást a saját portánkra, a magyar családtörténet-tudomány múltjára, jelenére és gyakorlatára.

Bár a genealógia a legdemokratikusabb tudomány, hiszen királynak, koldusnak egyaránt vannak ősei, csak az itt a kérdés: ismerjük-e őket? Nyújt-e a megismerés számunkra maradandót?

Sokat az vezérel a kutatásban olykor manapság is, hogy előkelő, gazdag elődöket találjon. Az esetek többségében ez rózsaszínű álom marad. Külön előadásban foglalkoztam néhány évvel ezelőtt azokkal a gyakran a nevetségességbe fulladt kutatásokkal, ahol a vélt főúri, nemesi, avagy más notabilitásúnak vélt ősökről nem egyszer egyenesen dehonesztáló dolgok derültek ki. Az igazi "kékvérűek" mindig gondoskodtak az elődök és a maguk eredetének, előjogaiknak ismeretéről.

Hazánk 1848-ig rendi állam volt, a származásnak döntő társadalmi, jogi, közjogi jelentősége volt. Ebben az időben a genealógiának, sőt a címertannak is meghatározó szerepe volt, ez az a korszak, amikor a német gúnyos szállóige így jellemezte bennünket: „Ungarn ist das Land der Jogászen und Kanászen”: Magyarország a jogászok és kanászok országa. A jogbiztosítási, hiteles helyi intéz-

mények az ún. locus authenticusok, az egyes káptalanok, konventek voltak, ott őrizték a jogügyletek, kiváltképp a nemesi birtokok jogügyleti dokumentumait, nagyjából a mai közjegyzői hatáskörrel. Időről időre ún. nemesség vizsgálatokat tartottak országos kiterjedéssel. Ekkor is döntő fontosságú volt, hogy a nemes ember megfelelő genealógiai dokumentációval rendelkezék.

Ez volt az említett jogászi aranykor, az évtizedekre elhúzódó birtokpercek, örökösödési jogviták aranykora.

Meglepő, hogy a jó és precíz családfák nélkülözhetetlenségének korszakában milyen kevés genealógiai mű született.

Egészen a XIX. század küszöbéig mindössze két-három családtörténeti művet ismerünk – természetesen az egyes főúri családok magánhasználatra készült feljegyzéseit nem számítva. A nyomdai művek alig-alig szorosan vett genealógiai alkotások, inkább címertani munkák. A nemesi jogbiztosítás egyik fontos eszköze volt annak idején a címer, hiszen olykor azonos nevű családok címerei is utalhattak magára a családi származás azonosságára, illetve különbözőségére.

Ami megemlíthető a korai évszázadokból, az leginkább kézirat, a Széchenyi Könyvtár Quartalia Hungarica illetve Latina állományából. Közülük Adamis Mihály két címertani munkája emelkedik ki, a *Scuta armorum gentium*, illetve a *Scuta gentilitia familiarum*. Lévén ezek egyetemes művek a XVII. századból. Talán a legismertebb Lehotzky András: *Stemmatographia nobilium familiarum* stb. Pozsonyban 1796-1798 között napvilágot látott genealógiai könyve, mely talán az első olyan nyomdai termék, mely egyetemes genealógiai alkotás. E szerző nem tévesztendő össze Lehoczky Tivadarral, aki jóval később számos cikket írt a Turul c. folyóiratba, főleg felvidéki konventeket érintő témákról. Mindezek a művek azonban jórészt kéziratok, részben pedig kis példányszámú könyvek lévén, nem sokkal járulhattak hozzá a hazai genealógia fejlődéséhez. Az első igazi felvirágzás a XIX. században kezdődik s tart a II. világháború végéig. Számos helytörténeti mű jelenik meg, köztük Borovszky Samu vármegyei monográfiái, melyek mindmáig a magyar nemesség megyénkénti jelenlétének egyetemes forrásai, ezek Nagy Iván és Kempelen Béla műveinek jó kiegészítését képezik.

Mivel a genealógia és a helytörténet kéz a kézben járnak, a XIX-XX. század idevágó szakirodalma, mely napjainkra is átnyúlik, hatalmas segítség a kutatók számára. Szakfolyóiratok is léteznek már ebben a virágk korban, a legrégebbi a Turul, mely ma is él hosszabb kényszerszünet után. Sajnos a Magyar Családtörténeti Szemle, Baán Kálmán kitűnő folyóirata nem élte túl a diktatúra évtizedeit. Nagymagyarország utolsó népesség-összeírása 1910-ben mintegy 5% nemeset regisztrált. Trianon véres rendet vágott hazánkon, s ez a trauma nem csak a területvesztésben mutatkozott meg. A nemesség előjogai 1848-ban eltöröltettek, sőt Mária Terézia úrbéri rendezése már 1770-től csökkentette annak gazdasági túlsúlyát, illetve a jobbágyok társadalmi életterét bővítve, gyakorlatilag a polgári fejlődést is elősegítette. Igaz ugyan, hogy a nemesség egy kisebb része, mely Trianon után optálta a magyar állampolgárságot és a csonkahazába települt át, nem a nagybirtokosok közül került ki, hanem szellemi foglalkozásúakból, volt katonatisztek, pedagógusokból, jegyzőkből és más kisebb értelmiségi egzisztenciákból állt, sajnos túlsúlyt jelentett a Horthy-Bethlen rezsim számára, de a polgárság előtt mégis komoly tisztelet övezte. Ekkor indult be a magyar genealógiai élet másodvirágzása. Ezt nevezhetjük a dzsentri-korszak periódusának, mindenki igyekezett nemesi ősoket találni. Olykor ilye-

neket lelkiismeretlen profi kutatók kreáltak is jó pénzért. A harmincas évek derekától – némi ellenhatásként – egyfajta demokratizálódó társadalmi mozgás kezdődött, ekkor nyilatkozta Szentpétery Imre professzor, a neves oklevéltani tudós, hogy történetírásunk hatalmas adóssága a polgári családtörténet írásnak szinte teljes hiánya.

Amikor 1938-ban a XIX. törvénycikk a zsidóság gazdasági volumenét 20%-ra kívánta redukálni, majd pedig még inkább az 1939. évi IV. törvénycikk jóval radikálisabb 5%-ot szabott meg, egy nem egészséges, de mégis izgalmas genealógiai hullám árasztotta el az országot. Mindenkinek elemi érdekévé vált, hogy származásának az ún. "árja" voltát igazolni legyen képes. A levéltárak, könyvtárak, az anyakönyvi és egyházi hivatalok valóságos ostrom alatt álltak. Mindez a háború végéig tartott. Az új rezsim első dolga volt a nemesség, az értelmiség üldözése, szétverése. Nem kívánok ennek a részletezésébe belemerülni, kortársaimnak amúgy is megvan a személyes tapasztalata mindezekről. 1947-ben törvényileg is megfosztottak mindenkit nemesi címeitől, rangjától. Erre az időszakra vonatkozik az ismert tréfa: a dzsentrí világban, akinek mondjuk házmester volt a papája, abból házgonnokot faragott, 1945 után ennek a fordítottja volt a gyakorlat. Veszedelmes volt jó ősökkel rendelkezni.

Eljöttek a hatvanas évek. A hermetikusan karanténba zárt ország polgárai legális menekülő utakat kerestek. Nyugat-Németország tette ezt azáltal lehetővé, hogy mindenkinek, aki kellően dokumentálni tudta német vérségi származását, állampolgárságot adott az ún. *Spätaussiedler* státusszal. Ugyanezzel egyidejűleg a háború után kitelepített németek, illetve azok leszármazottai valóságos zárandokutakat tettek meg őseik származáshelyeit felkutatva. Támogatták ezeket a falvakat, egyben keményvalutával segítve az idegenforgalmat. A Kádár-rezsim jól felfogott érdekből nem akadályozta mindezt, amely szinte mozgalommá szélesedett éveken keresztül. Ez is egy genealógiai hullámot jelentett, de a mormonokkal történt anyakönyvi szerződés minden eddigire feltette a koronát. Nekik köszönhetjük a genealógia diadalmenetét.

Bár a levéltárak (egyesek ma is), sőt, egyes plébániák is igyekeztek korlátozni az egyre jobban szélesedő genealógiai trendet. Az ősök iránti világmozgalommá felfejlődött érdeklődés hitem szerint elsősorban az akadályokat. Az internet elterjedése, a Salt Lake City-beli mormon központ és internacionális szervei, a minden országban gomba módra szaporodó egyesületek, a virágzó helytörténeti irodalom legyőzi, sorra fogja elhárítani az útjába tett sorompókat.

Annak ellenére mondom ezt, hogy mai törvényalkotásunk sem kedvez a kutatásoknak. A fetisizált személyiségi jogvédelem ma is az információk szabad áramlása néven ismert demokratikus alapelvet csúfolja meg. A bürokratikus vaskalap még ma is ott díszel a fejeken. Ez a kérdéskomplexus épp ezekben a napokban hív bennünket harcba az érvek csatájában.

Legvégére hagytam a családkutatás értékére vonatkozó véleményt: az ősök ismerete nem csak kegyeleti vonatkozású, nem csupán a kíváncsiság kielégítését szolgálja, fontos és hasznos támogatója a honismeretnek, a nemzeti öntudatnak épp egy olyan korszakban, amikor részben tudatlanságból, részben önérdekből építenek egyesek falat az útjába. Hazánk népessége fogyóban van, gazdasága ezer sebből vérzik, honvédelemre nincs elég pénze, Trianon pestise ma is mérgezi életünket. Legyen az ősök ismerete és tisztelete szellemi fegyver, minél több honfitársunk, kutatóbarátunk kezében!